

№ 47 (304)
Снежань 2009 года

Краязнаўчая газета

Выдаецца з красавіка 2003 года

www.bfk.by

У нумары:

- **Набалелае: беларуская самаідэнтыфікацыя –** *стар. 2 і 6*
- **Даследчык: гаспадарыня азёраў Вольга Якушка –** *стар. 3*
- **Помнае: баі за Ціхінічы –** *стар. 7*

На тым тыдні...

✓ **31 снежня** ў Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі праходзіць тэматычная **выстаўка «Musica sacra»**, дзе прадстаўленыя нотныя выданні і гуказапісы заходнееўрапейскай духоўнай музыкі з фондаў бібліятэкі. На выстаўцы экспануюцца каля 200 дакументаў: месы, рэквіемы, псалмы, гімны, духоўныя песні ды інш. Цяжка ўявіць духоўную музыку без аргана, які раней быў распаўсюджаны ў побыце, але царква надала гэтаму музычнаму інструменту статус «божай музычнай прылады». У каталіцкім свеце паступова становіцца самай значнай часткай рытуалу. Яго гучанне натхняла самых вядомых кампазітараў XVII–XVIII стст. на стварэнне непераўзыходных шэдэўраў. Арганнай музыцы прысвечаны адзін з раздзелаў экспазіцыі. Працуе выстаўка па 2 студзеня.

✓ **9 снежня** прыхільнікі таленту **Максіма Багдановіча** і Літаратурнаму музею **Максіма Багдановіча** правялі мерапрыемства, прысвечанае Дню нараджэння знакамітага пісьменніка. У гэты дзень адбылося ўрачыстае **ўскладанне кветак да помніка Максіму Багдановічу, прэзентацыя выстаўкі «Спрадвечнае» мастака Эдуарда Агуновіча**.

Вядомыя беларускія пісьменнікі **Анатоль Вярцінскі, Міхась Пазнякоў, Анатоль Бутэвіч, Васіль Жуковіч, Зміцер Арцюх, Аксана Спрычан, Віктар Шніп, Сяргей Панізьнік, Віка Трэнас, Валярына Кустава, Юлія Новік, Людміла Рублеўская, музыканты Аляксей Камоцкі, Ганна Чумакова, Уладзімір Курак, Наталля Чыжова** і артысты тэатра «Жывое слова» прынялі ўдзел у **літаратурна-музычнай імпрэзе «Згукі Бацькаўшчыны»**.

У гэты ж дзень усе прыхільнікі таленту вялікага паэта мелі магчымасць вольна наведваць экспазіцыю Літаратурнага музея **М. Багдановіча** і філіял музея «Фальварак Ракуцёўшчына».

✓ **9 снежня** ў Літаратурным музеі **Максіма Багдановіча** адкрылася персанальная мастацкая **выстаўка Эдуарда Агуновіча «Спрадвечнае»**, прысвечаная Году роднай зямлі. Прадстаўленая экспазіцыя лічыцца спробай пачатку размовы пра вытокі, пра тое, чым жыве чалавек. Сваімі творамі мастак разважае пра святыні-рэліквіі, гістарычную ролю Беларусі, яе адраджэнне, пра сакральнае, пра веліч асноўнага стварэння рэлігіянага свету – дуба. Цэнтральны твор выстаўкі «Вербін Вянок» – ліхтар ад тэмы **Максіма Багдановіча «У зачараваным царстве»**.

✓ **10 снежня** ў «Галерэі мастацтва» адкрылася **выстаўка Сержука Цімохава «Кола сонца»**. Жывапісныя творы экспазіцыі выкананыя на аснове традыцый этна-касмалагічнага накірунку.

✓ У гонар 40-годдзя ансамбля «Песняры» **11 снежня** пры падтрымцы Дзяржаўнага літаратурнага музея Янкі Купалы, Музея Уладзіміра Мулявіна і Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь адкрылася **дакументальна-мастацкая выстаўка «Песня пра долю»**. У экспазіцыю ўвайшлі рукапісы твораў Янкі Купалы, асабістыя рэчы У. Мулявіна, грампласцінкі і CD-дыскі з запісамі, дакументальныя матэрыялы, сцэнічныя касцюмы ўдзельнікаў ансамбля «Песняры» розных пакаленняў, матэрыялы з сямейных архіваў С. Мулявінай-Пенкінай, мастакоў-сцэнографіў музычных праграмаў «Песняроў» Леаніда і Валянціны Барталавіч, Галіны Крываблочки. Але самым яркім акцэнтам, які прадстаўляўся толькі на адкрыцці, была знакамітая гітара **Уладзіміра Мулявіна**.

Ускладанне кветак да помніка **Максіму Багдановічу ў Мінску**

Фота **Уладзіміра ПУЧЫНСКАГА**

Залічбаванае вяртанне

9 снежня ў Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі ва ўрачыстай абстаноўцы і пры ўдзеле многіх гасцей адбылася прэзентацыя электроннага выдання «Кніжны збор роду Храптовічаў».

Гэты праект нацыянальных бібліятэк дзвюх краінаў (Беларусь і Украіна) мае сваю даўнюю гісторыю. Яшчэ ў 1986 г. па ініцыятыве Дзяржаўнай бібліятэкі БССР імя У.І. Леніна (зараз Нацыянальная бібліятэка Беларусі) Міністэрства культуры нашай краіны, дзе я працаваў першым намеснікам міністра, па ўзгадненні з Міністэрствам культуры Украіны накіравала ў Кіеў групу бібліятэкараў, якія павінны былі распачаць пошукі кніг з бібліятэкі роду Храптовічаў – аднаго з буй-

нейшых кніжных збораў Еўропы.

Беларускі бок меў пэўную інфармацыю пра месца знаходжання часткі бібліятэкі гэтага знакамітага беларускага роду. Было вядома, што практычна ў поўным аб'ёме бібліятэка ў час Першай сусветнай вайны была перавезеная са Шчорсаў (Наваградскі павет) у Кіеў і там захоўвалася да пачатку Вялікай Айчыннай вайны, а затым была эвакуаваная ў Расію. Пасля выгнання фашыстаў з Кіева бібліятэка вярнулася на Украіну, але апынулася ў фондах некалькіх бібліятэк (Кіеўскага ўніверсітэта, Акадэміі навук, Нацыянальнай бібліятэкі і бібліятэкі Адэскага ўніверсітэта).

Экспедыцыя беларусаў у Кіеў, якую я і ўзначаліў, ста-

віла перад сабой мэту вызначыць магчымасці вяртання бібліятэкі роду Храптовічаў у Беларусь, агаворваўся нават варыянт абмену каштоўнасцямі.

Не ўяўлялі мы ў той час, што праз нейкія 20–25 гадоў з'явіцца іншыя спосабы карыстання літаратурай, больш зручныя, чым звычайны кнігаабмен паміж бібліятэкамі. Аднак тая паездка не прайшла дарэмна, яна падштурхнула бібліятэкараў і навукоўцаў Украіны да больш дэталёвага вывучэння збору Храптовічаў і сканцэнтраванасці яго пад адным дахам Нацыянальнай бібліятэкі Украіны імя У. Вярнадскага.

Нацыянальная камісія Рэспублікі Беларусь па справах ЮНЕСКА ў 2008–2009 гг. прафінансавала праект электроннага выдання «Кніжны збор роду Храптовічаў», прэзентацыя якога і адбылася ў Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі.

Перад прысутнымі выступалі старшыня Нацыянальнай камісіі па справах ЮНЕСКА **Уладзімір Шчасны, Пасол Украіны ў Беларусі Ігар Ліхавы, загадчыца аддзела Нацыянальнай бібліятэкі Украіны імя У. Вярнадскага Галіна Кавальчук**. Са словамі ўдзячнасці да прысутных украінскіх калегаў звярнулася намеснік дырэктара Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі **Людміла Кірухіна**.

Праца спецыялістаў абедзвюх краінаў па залічбаванні кніг бібліятэкі Храптовічаў працягваецца.

Уладзімір **ГІЛЕП**

Канцэрт падчас прэзентацыі

Да канца падпіскі на «Краязнаўчую» на наступнае паўгоддзе – усяго некалькі дзён!

Гэтым летам адбыўся пяты з'езд беларусаў свету. На жаль, ні Беларускае таварыства культуры, ні «Краязнаўчая газета» на яго не былі запрошаныя. Па электроннай пошце мы атрымалі тэкст выступлення на з'ездзе старшыні Іркуцкага таварыства беларускай культуры імя Яна Чэрскага Алега Рудакова, які (з невялікімі скарачэннямі) прапануем нашым чытачам.

Хатні кансерватызм і праблемы аб'яднання беларусаў у супольнасць у межах Расіі

У першую чаргу жадаю павітаць вас ад імя Рэгіянальнага грамадскага аб'яднання «Іркуцкае таварыства беларускай культуры імя Яна Чэрскага»!

Павітаць і шчыра павіншаваць з нашым сённяшнім святам – чарговай сустрэчай беларусаў з усяго Свету! Бо кожная такая сустрэча, гэта, па-першае, і нейкі аналіз нашых спраў, а, па-другое, гэта магчымасць намеціць новыя арыенціры ў нашай дзейнасці. Але ёсць і яшчэ адна акалічнасць. Мы можам паглядзець адзін аднаму ў вочы, пагаманіць, параіцца, сустрэцца са «старымі» сябрамі, пазнаёміцца з новымі!

І тут будзе дарэчы выказаць вялікую падзяку нашаму кіраўніцтву, кіраўніцтву ЗБС «Бацькаўшчына», асабліва Управе і Аргкамітэту за падрыхтоўку і правядзенне гэтага з'езда.

Увогуле, прыемна бачыць, што беларускі рух, «рух сапраўднага адраджэння шчырага беларускага патрыятызму» не згасе, а я лічу, што дык і значна пашыраецца. І гэта робіцца нягледзячы на, так бы мовіць, не вельмі спрыяльныя ўмовы.

Я не буду казаць пра развіццё беларускага руху ў іншых краінах. Але я добра ведаю, як развіваецца беларускі рух у Расіі, і, у першаю чаргу, у Прыбайкалі. Тут я маю

Алег Рудакоў

13 год вопыту кіравання беларускай супольнасцю.

У Расіі і цяпер доўжыцца ўсплёск нацыянальна-культурнай дзейнасці народаў не рускай нацыянальнасці. Хоць, праўда, некаторыя русафілы, напужаўшыся такога ўсплёску, пачалі ствараць і свае Цэнтры рускай культуры, пры гэтым кажучы, што рускім у Расіі цяжка жыць і «адраджаць» сваю нацыянальную культуру. Як быццам ім штосьці пагражае. Як быццам у Расіі больш не гомоняць на рускай мове, альбо не выходзяць газеты, альбо не працуюць на рускай жа

мове тэатры, кінастудыі, альбо не вядзецца на рускай мове дакументацыя, альбо ВНУ перайшлі на лацінку і г.д.

У нас у Іркуцку, як толькі пачалі стварацца нацыянальна-культурныя аб'яднанні, дык адразу ўзнік і Цэнтр рускай культуры (ЦРК) пры Тэатры народнай драмы. Для яго маецца асобны радок у бюджэце нашай вобласці. Усе артысты і адміністрацыя працуюць стала на вызваленых пасадах, і яшчэ кожны год Упраўленне па справах рэлігій і нацыянальных адносін пры ўрадзе Іркуцкай вобласці, як Цэнтр рускай культуры, выдзяляе немалыя грошы з агульнага бюджэтнага «пірага», які дзеліцца на ўсе нацыянальна-культурныя аб'яднанні нашага рэгіёну.

Дарэчы, нашаму Рэгіянальнаму грамадскаму аб'яднанню «Іркуцкае таварыства беларускай культуры імя Яна Чэрскага» (РГА ІТБК) не выдаткоўвалі грошы з гэтага «пірага» ўжо тры гады. А вось ЦРК – без пытанняў грошы атрымлівае.

А ўяўляецца, каб у Беларусі паўсюль паўзнікала Цэнтры беларускай культуры з абавязковай дзяржаўнай фінансавай падтрымкай, якія б дбалі пра беларускасць ва ўсім?

(Заканчэнне на стар. 6)

Наша віншаванне

Кіраўнік беларускай дзяржавы Аляксандр Лукашэнка ўзнагародзіў ордэнам Дружбы народаў даследчыка культур Беларусі і Польшчы доктара мастацтвазнаўства **Анджэя Станіслава ЦЕХАНАВЕЦКАГА**.

Вучоны ўганараваны за значны асабісты ўклад у развіццё духоўнага патэнцыялу Беларусі, плённую дзейнасць па збліжэнні і ўзаемаўзбагачэнні нацыянальных культур Беларусі і Польшчы.

Сардэчна віншuem даўняга сябра Беларускага фонду культуры Анджэя Цеханавецкага з высокай узнагародай і жадаем яму добрага здароўя і плёну ў яго шматграннай навуковай і асветніцкай дзейнасці.

Уладзімір ГІЛЕП,
старшыня Беларускага фонду культуры

Сябры!

Спяшайцеся падпісацца на «Краязнаўчую газету», каб атрымаць яе ў 2010 годзе!

Незвычайнае падарожжа

Нездарма Беларусь называюць сінявокай. Больш за адзінаццаць тысяч рэк, дваццаць тысяч азёр на нашу, не такую ўжо і вялікую па плошчы, краіну. Але лічбы гэтыя, хоць і ўражваюць, застаюцца толькі лічбамі. Каб адчуць характэрнае нашай Радзімы, трэба падарожнічаць!

Спосабаў мноства. Адзін з іх – незвычайны і неверагодна захапляльны – я хачу прапанаваць.

Варта ўзяць «Блакiтную кнiгу ў творах беларускiх пiсьменнiкаў», каб свет Вады, нязнаны і таямнiчы, адразу захапiў, зачараваў і вымусiў крыху пiншаму глянуць на самую звычайную каложыну.

Кнiга складаецца з нарысаў, апавяданняў, вершаў, казак. Дзякуючы незвычайным героям твораў, адмысловым фактам, выкладзеным у кнiзе, адбываецца дзiўная рэч: ваду пачынаеш успрымаць як адухоўленую асобу. Вiдаць, так яно і ёсць, бо нiшто жывое на Зямлi не можа абысцiся без яе жыццядайнай вiльгацi.

Дзiўiляе фантазiя творцаў – стваральнiкаў кнiгi. Прыгоды, фантастычныя здарэннi, цiкавыя фiласофскiя развагi незвычайных герояў – усё гэта паспрыяла прачытанню кнiгi на адным дыханнi. Асаблiва цiкава было мне чытаць пра тое, «Як Зiюзiцi i Скварыч свет дзялiлi» – пiсьменнiк Серж Мiнскевiч падае сваю, вельмi паэтычную i цiкавую, версiю з'яўлення слаўтага возера Свiцязь.

Уразiла «Казка пра закаханага Дрывяты i жывую ваду» Раiсы Баравiковай, запомнiлася творы Наталлi Кiсялёвай пра Блакiтныя азёры, русалку Ярынку, якая пазнаёмiлася з высакародным рыцарам...

Зборнiк склалi творы Васiля Шырко, Алены Масла, Алеся Бадака, Алеся Карлюкевiча, Мiколы Чарняўскага, Вiктара Гардзея ды многiх iншых аўтараў. Гэта вельмi здорава, таму што ў кожнага пiсьменнiка – свой адметны погляд на свет. Але разам з тым яднае творы непадробная любоў да Зямлi, на якой мы жывём.

Спадабалiся мне i незвычайныя iлюстрацыi да кнiгi мастачкi Тамары Шэлест. «Блакiтная кнiга» падаравала цуд: ажывiла, надала чараўны голас прадметам i з'явам, якія зусiм нядаўна ўспрымалiся як паўсядзённыя. I жыць стала цiкавей.

Мне здаецца, што знаёмства з такімі кнiгамi якраз i дапамагае вывучаць гiсторыю нашай Айчыны. Праз уражаннi ад сустрэч з прыродай сягаеш да новых жаданняў спасцiгнуць нешта патаемнае, дагэтуль невядомае. Калi гавораць пра краязнаўства ўвогуле, то часцей звяртаюцца да гiстарычнага альбо лiтаратурнага краязнаўства. А мiж тым веданне пра нашу родную старонку патрабуе звароту да многiх накрiнкаў i дзейнасцi чалавека, i яго зносiн з навакольным светам. Геаграфiчнае краязнаўства павiнна, як на мой погляд, стаць такiм жа важкiм складальнiкам выхаваўчай работы, як i астатнiя краязнаўчыя плынi. А падыходы да геаграфii, ведаў пра рэкi i лясы, наша навакольнае асяроддзе патрабуюць зiмальнага выкладання. I тут не апошняю ролю павiнна адыграць мастацкая, публiцыстычная лiтаратура. I ў асаблiвасцi – лiтаратура, адрасаваная дзецям, школьнiкам. Вiдавочна, што гэта разумеюць i аўтары «Блакiтнай кнiгi ў творах беларускiх пiсьменнiкаў».

Дар'я ШОЦІК,
вучанiца 11 «В» класа СШ № 62
г. Мiнска

Ф.СП-1

Мiнiстэрства сувязi Рэспублiкi Беларусь

АБАНЕМЕНТ на газету 63320

(iндэкс выдання)

Краязнаўчая газета

Колькасць камплектаў

на 200 год па месяцах

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----	----	----

Куды _____
(паштовы iндэкс) _____ (адрас)

Каму _____
(прозвiшча, iнiцыялы)

ДАСТАВАЧНАЯ
КАРТКА
на газету

63320

(iндэкс выдання)

Краязнаўчая газета

Кошт	падпiскi	_____ руб.	Колькасць камплектаў
	пераад-расоўкi	_____ руб.	

на 200 год па месяцах

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----	----	----

Куды _____
(паштовы iндэкс) _____ (адрас)

Каму _____
(прозвiшча, iнiцыялы)

Индывiдуальная падпiска

Индэкс 63320

1 месяц	4 500 руб.
3 месяцы	13 650 руб.
6 месяцаў	27 300 руб.

Ведамасная падпiска

Индэкс 633202

1 месяц	4 725 руб.
3 месяцы	14 175 руб.
6 месяцаў	28 350 руб.

Найдаўна геаграфічны факультэт Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта адзначыў свой 75-гадовы юбілей. Прысутных, а гэта былі выпускнікі факультэта розных гадоў вучобы і супрацоўнікі, сардэчна павіншавалі са святам вядомы вучоны, доктар геаграфічных навук, дэкан факультэта Іван Іванавіч Пірожнік, а таксама сустрэтая бурнымі апладысмен-тамі старэйшая вучоная Беларусі, прафесар, доктар геаграфічных навук Вольга Піліпаўна Якушка. Як выдатную артыстку-купалаўку Стэфанію Станюту называюць легендай беларускага тэатра, гэтак жа і Вольгу Якушка шматлікія вучні, калегі называюць «жывою легендай», «гаспадыняй азёраў» Беларусі. Сціплая Вольга Якушка з вялікай іроніяй ставіцца да гэтых найменняў, яна лічыць, што ў жыцці ёй проста пашанцавала.

Перад пачаткам урачыстасцяў я паразмаўляў з шаноўнай Вольгай Піліпаўнай, і яна расказала пра свой жыццёвы шлях.

Нарадзілася Вольга Якушка ў сакавіку 1921 года ў Мінску. Яе дзядуля і бабуля былі простымі беларускімі сялянамі і мелі сям'ю дзяцей – двух сыноў і пяцёра дачок.

Старэйшы сын, Піліп Васільевіч, бацька Вольгі Якушка, быў архітэктарам, інжынерам-будаўніком: працаваў на буйных будоўлях першай пяцігодкі, такіх, як Крычаўскі цэментны завод, Аршанскі льнокамбінат, Дом урада ў Мінску. Быў ён таксама галоўным інжынерам на будаўніцтве карпусоў Белдзяржуніверсітэта, у тым ліку і геаграфічнага факультэта. Ці мог ён уявіць сабе, што гэтаму факультэту яго дачка Вольга прысвяціць усё жыццё? Бацька вельмі хацеў, каб дачка пайшла па яго слядах і вывучылася на будаўніка, але юная Вольга вельмі любіла беларускую прыроду і выбрала свой шлях: у 1938 годзе яна паступіла на геалага-глебазнаўча-геаграфічны факультэт універсітэта. Вялікая Айчынная вайна спыніла вучобу. Да канца 1943 года Вольга Якушка працавала ў г. Кургане, затым на адным з ваенных заводаў былой Куйбышаўскай вобласці. Некалькі разоў яна падавала заяву аб адпраўцы на фронт, але кожны раз атрымлівала адказ: «А хто ж будзе працаваць у тыле?»

Затым Вольга Якушка непрацягла час вучылася на станцыі Сходня, што каля Масквы, куды ў час вайны быў эвакуяваны ўніверсітэт. Яна ўспамінае, што ваеннай справе студэнтаў факультэта ў той час навучаў Іван Мележ, будучы вядомы беларускі пісьменнік. Летам 1944 года, пасля вызвалення Беларусі, Белдзяржуніверсітэт пераехаў у родны Мінск. Усё лета і восень 1944 года студэнты адбудовалі пашкоджаныя карпусы ўніверсітэцкага гарадка. Давялося і працаваць, і вучыцца. Геаграфічны факультэт з чырвоным дыпламам Вольга Якушка скончыла ў 1945 годзе, затым была вучоба ў аспірантуры, а ў 1949 годзе яна абараніла кандыдацкую дысертацыю на тэму «Геамарфалогія паўднёвай часткі Мінскага ўзвышша». Найбольшыя цяжкасці прыйшліся пераадольваць у палі-вых умовах пад час збору матэрыялаў для дысертацыі. Транспарт адсутнічаў, даводзілася пешшу кож-

ны дзень праходзіць не адзін дзяс-так кіламетраў, на палях і ў лясках валяліся рэшткі гарматаў, абгарэлыя танкі, да таго ж, мясцовасць кішэла сграямі здзічэлых сабакаў, часта сустракаліся ваўкі, якія вельмі расплазіліся за часы вайны.

Пераадолець усе цяжкасці, абараніць паспяхова дысертацыю Вользе дапамог яе першы настаўнік, вядомы зараз вучоны, прафесар Васіль Дзяменцеў. З вялікай любоўю і цеплынёй яна ўспамінае таксама сваіх настаўнікаў, калегі па працы на факультэце: беларускіх вучоных Мікалая Раманоўскага, Андрэя Жучкевіча,

сакрэтнымі. Дапамог кур'ёзны выпадак. Адночы Вольга Піліпаўна на мінскім Камароўскім рынку прыкмеціла, як жанчына-прадавец заварочвае селядцы ў тапаграфічныя нямецкія карты Беларусі вельмі добрай якасці, з нанесенымі на іх азёрамі. Тады яна скупіла ўсе гэтыя каштоўныя карты.

Начаваць удзельнікам экспедыцый даводзілася ў вёсках, у сялянскіх хатах. Вольга Якушка гаворыць, што жыхары вёсак, у якіх даследчыкі азёраў спыняліся цэлымі групамі на пастой, ніколі за гэта не бралі платы і нават частавалі вясчэрай. Сапраўды, такіх цудоўных

Вольгі Піліпаўны Іван Юркін. Цяпер ён генерал-маёр і займае высокую пасаду намесніка старшыні Камітэта па пытаннях бяспекі саюза Беларусі і Расіі. Але, як заўважыла Вольга Якушка, Іван Юркін як быў, так і застаўся географам-азёрнікам, адданным геаграфічнаму факультэту. Дарэчы, Іван Юркін вядомы і як дзіцячы пісьменнік. На Пастаўшчыне жыве сябра Саюза пісьменнікаў Беларусі, таксама вучань Вольгі Якушка, Аркадзій Нафрановіч, якога колісь блаславіў на літаратурную дзейнасць Максім Танк. Вядомы на Беларусі таксама выдатны краязнаўца, пісьменнік Ігар Пракаповіч, які жыве і працуе настаўнікам геаграфіі ў Паставах. Ён – член Вучонага савета геаграфічнага таварыства і зараз рыхтуе да выдання краязнаўчую кнігу аб Пастаўшчыне турыстычнай.

У 1967 годзе Вольга Якушка па матэрыялах азёрных даследаванняў выдала кнігу «Геаграфія азёр Беларусі», а ў 1970 годзе абараніла доктарскую дысертацыю «Гісторыя развіцця і сучасны стан азёр Поўначы Беларусі», і ёй было прысвоена званне – прафесар. Такім чынам, яна з'яўляецца першай на Беларусі жанчынай – доктарам геаграфічных навук. Вольга Якушка на праве лічыцца заснавальніцай на Беларусі навукі лімналогіі, яна – аўтар каля 300 навуковых працаў, вучэбных дапаможнікаў па геаграфіі для студэнтаў і вучняў школ, ёю напісаныя шматлікія навукова-папулярныя кнігі аб прыродзе Беларусі. Як удзельніца міжнародных навуковых канферэнцый і сімпозіумаў, яна наведвала шмат краінаў свету. З асаблівым хваляваннем яна ўспамінае сваю паездку па краінах Афрыкі, якую здзейсніла з групай маскоўскіх даследчыкаў прыроды ў 1970 годзе. У час гэтага падарожжа Вольга Якушка наведвала Танзанію, Замбію, Мадагаскар, Маўрыкій, дзе азнаёмілася з нацыянальнымі паркамі Афрыкі, з побытам і жыццём народаў гэтых краінаў.

Вольгу Якушка добра ведаюць на факультэце і як мезэнтатку. Усе каштоўныя і дзівосныя рэчы, якія яна прывозіць з падарожжаў (а гэта і каралы, і мінералы, і каштоўныя камяні і іншае), яна аддае ў дар музею землязнаўства, які месціцца ў будынку геаграфічнага факультэта. За выдатную навуковую і педагогічную дзейнасць Вольга Піліпаўна Якушка ў 1986 годзе атрымала Дзяржаўную прэмію БССР, а ў 2000 годзе была ўзнагароджаная медалём Францыска Скарыны.

Вольга Якушка – маці дзвюх дачок: Таццяны і Марыны, у яе два ўнукі – Канстанцін і Андрэй, а таксама праўнучка Аліса. У свой час сям'я Якушкаў сябрала з сям'ёй Якуба Коласа, асабліва з сынам песняра – Данілам Міцкевічам. Любімыя беларускія пісьменнікі – Якуб Колас і Уладзімір Караткевіч, любімы тэатр – Нацыянальны тэатр імя Янкі Купалы. Вось такая яна, «жывая легенда», цудоўная жанчына, гонар Беларусі – Вольга Піліпаўна Якушка.

Львон ЦЕЛЕШ,
географ, краязнаўца,
г. Дзяржынск

Гаспадыня беларускіх азёраў

Вольга Якушка з аўтарам (злева) і І. Пракаповічам

Абрама Шкляра, Віктара Заўрыя ды іншых, якіх, на вялікі жаль, няма ўжо на гэтым свеце.

Вызначальным годам у навуковым жыцці Вольгі Якушкі быў 1955, калі яна з групай студэнтаў наведвала азёры паўночнай часткі Беларусі. З гэтага часу яна і яе студэнт ўсур'ёз «захварэлі» азёрамі, якія былі тады «белай» плямай на геаграфічнай карце Беларусі. Першае возера, якое наведвалі і даследавалі студэнты на чале са сваім кіраўніком, было самае глыбокае на Беларусі возера Доўгае (максімальная глыбіня 53,7 м). Затым адбылося знаёмства з цудам прыроды – надзвычай чыстым і прыгожым возерам Гінькава. Вушаччына, Браслаўшчына, Глыбоччына, азёры Палесся – усе яны былі даследаваныя возеразнаўцамі на чале з Вольгай Якушка.

У вырашэнні цяжкіх пытанняў, звязаных з працай экспедыцый па азёрах, шмат дапамагаў муж Вольгі Якушка – Анатоль Іосіфавіч (зараз яго няма з намі), які доўгі час працаваў намеснікам рэктара Беларускага політэхнічнага інстытута. Для даследавання азёраў і праходжання студэнтамі перадыпломнай практыкі вельмі не хапала буйнашаптаных картаў, якія ў той час лічыліся

людзей, як беларускія сяляне, няма, відаць, у цэлым свеце!

З цеплым пачуццём і добрымі словамі Вольга Піліпаўна ўспамінае імёны сваіх памочнікаў – студэнтаў і супрацоўнікаў факультэта, якія з цягам часу сталі выдатнымі вучонымі: Марыя Лаўрыновіч, Галіна Марцінкевіч, Людміла Навуменка, Аляксандр Хоміч, Лаура Равенка і іншыя. Надзейнай апорай у экспедыцыях быў першы загадчык лімналагічнай (возеразнаўчай) лабараторыі Валерый Калечыц. Зараз справу бацькі працягвае сын Андрэй, які працуе ў гэтай жа лабараторыі вядучым інжынерам. Некаторыя вучні Вольгі Якушкі вызначыліся як пісьменнікі, вайскоўцы, грамадскія дзеячы. Амаль ва ўсіх яе экспедыцыях удзельнічаў ураджэнец Пастаўшчыны Якуб Якубоўскі, вядомы зараз як лінгвіст, энцыклапедыст, гісторык. За стварэнне першай 12-томнай энцыклапедыі гэты вучань Вольгі Якушка быў узнагароджаны Дзяржаўнай прэміяй БССР, ён стварыў таксама 5-томную «Энцыклапедыю Беларусі», напісаў гімн беларускіх татараў, выдаваў татарскі часопіс «Байрам».

Надзейным паплекнікам у экспедыцыях быў таксама выхаванец

Па беларускіх мясцінах Вільні і Віленскага краю

(Працяг. Пачатак у №46)

У базыльянскіх мурах, а дакладней, у сядзібе Беларускага навуковага таварыства, размяшчаўся Віленскі беларускі музей (1921–1945), які ўтварыўся на аснове гістарычна-этнаграфічнай прыватнай калекцыі Івана Луцкевіча з багатым архівам і бібліяткай. У бібліятэцы былі унікальныя выданні – частка пражскага выдання Бібліі Скарыны, Статут Вялікага Княства Літоўскага 1588 года з друкарні Мамонічаў, Наваградскае Евангелле XIV стагоддзя, Аль-Кітаб, кнігі з друкарняў у Куцейне, Еўі, Вільні, Супраслі, Нясвіжы, Слуцку. Усяго бібліятэка налічвала 14 тысячаў тамоў. Стварэннем музея кіраваў публіцыст, літаратурны крытык, брат І. Луцкевіча Антон Луцкевіч (1884–1946). Дырэктарамі ў розны час былі этнограф і асветнік Мар'ян Пецюкевіч (1904–1983), публіцыст і культурны дзеяч Янка Шутовіч (1904–1973). Музей быў ліквідаваны ў канцы 1944 года, а калекцыі падзелены паміж рознымі музеямі, архівамі і бібліятэкамі Літвы і Беларусі.

Пакідаючы двор былых базыльянскіх муроў, звернем увагу на некалькі жылых памяшканняў, што месцяцца пад самай брамай. У адной з кватэраў жыў Максім Гарэцкі. У Вільні ён працаваў каморнікам, рэдактарам у газетах «Наша Ніва», «Звязда». Пазней выкладаў на беларускіх настаўніцкіх курсах і ў беларускай гімназіі. З сярэдзіны 1920-х гадоў тут жыў настаўнік спеваў і кіраўнік хору Віленскай беларускай гімназіі Рыгор Шырма.

Пятніцкая царква

З вуліцы Вастрабрамскай трапіем на Didžioji (Вялікую), якая ідзе ў напрамку да катэдральнага касцёла і Замкавай гары. На рагу вуліцаў Вялікай і Шкляной стаіць дом, на якім усталяваная дошка ў гонар знакамітага беларускага і ўсходнеславянскага першадрукара і асветніка Францішка Скарыны (да 1490 – каля 1551). У двары праз браму відаць не-

вялікі дом, пабудаваны ў XV ці XVI стагоддзі. Мяркуюцца, якраз ён і з'яўляецца домам віленскага бургамістра Бабіча, у якім пасля пераезду з Прагі ў Вільню (1520 або 1521) Ф. Скарына заснаваў сваю новую друкарню. Каля 1522 года тут выйшла першае віленскае выданне «Малой падарожнай кніжыцы», у 1525 годзе – «Апостала». Некагорыя даследчыкі лічаць, што Скарына прымаў удзел у складанні Статута ВКЛ 1529 года, удзельнічаў у дыспутах з медыкам Парацэльсам, выконваў абавязкі сакратара віленскага біскупа Яна, працягваў медыцынскую практыку.

У 1574–1623 гадах на тым жа месцы размяшчалася друкарня братаў Мамонічаў, заснаваная на іх сродкі вядомым друкараром Пятром Меціслаўцам. З друкарні выходзілі кнігі рэлігійнага зместу, прызначаныя для навучання і свецкага чытання, а таксама законы ВКЛ, у тым ліку «Статут Вялікага Княства Літоўскага» 1588 года і іншыя помнікі пісьменства. Усяго было выпушчана каля 85 выданняў на царкоўнаславянскай, старабеларускай, лацінскай і польскай мовах. Цяпер у былым доме Бабіча размяшчаецца аб'яднанне фатографістаў. У двары – выява літоўскага скульптара Вігаса Круцініса пад назвай «Летапісец».

Вуліца Вялікая за Пятніцкай царквой, у якой хрысцілі дзеда Аляксандра Пушкіна Ганібала, пераходзіць у Pilies (Замкавую). Ідучы па левым баку і павярнуўшы на вуліцы Sv. Јона (Св. Яна), трапіем ва ўніверсітэцкі дворык. Віленскі ўніверсітэт – найстарэйшая вышэйшая навучальная ўстанова на тэрыторыі Беларусі і Літвы. Была заснаваная як езуіцкая акадэмія, з 1781 года мела назву Галоўная школа ВКЛ, з 1796 года – Галоўная Віленская школа, ператвораная ў 1803 годзе ва ўніверсітэт. Пры ім дзейнічалі вельмі багатая бібліятэка, батанічны сад, заалагічны музей. Тут атрымалі адукацыю такія выдатныя дзеячы асветы і культуры, як Адам Міцкевіч, Ян Чачот і іншыя. Унутры дворыка – дошкі ў гонар славутых выкладчыкаў і выпускнікоў ўніверсітэта Мацея Сарбеўскага, Адама Міцкевіча, Ігната Дамейкі, Тэадора Нарбута і іншых.

У комплекс універсітэцкіх будынкаў уваходзіць касцёл Св. Яна, у якім устаноўлены бюст паэта Уладзіслава Сыра-

комлі. Тут іграў на аргане ўраджэнец Міншчыны Станіслаў Манюшка, а ў 1893 годзе хрысцілі будучую беларускую паэтэсу Канстанцыю Буйло, ураджэнку Вільні.

Ад старажытнай Пятніцкай царквы пачынаецца вуліца Boksto (Бакшта), на якой захаваўся аднапавярховы дом (№ 21), дзе ў 1921–1922 гадах жыў беларускі мовазнавец, публіцыст і грамадскі дзеяч Браніслаў Тарашкевіч.

Непадалёку ад Катэдральнай плошчы знаходзіцца вуліца Барбары Радзівіл (былая

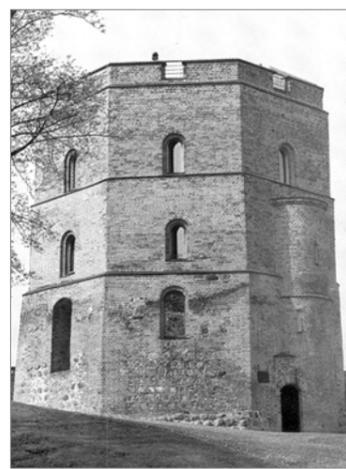
Брама базыльянскіх муроў (брама ў былы уніяцкі кляштар ордэна базыльянаў)

Каралеўская), дзе ў доме № 5 жыў і памёр вядомы польскі і беларускі паэт, драматург, перакладчык Уладзіслаў Сыракомля. За напісанне і публічнае чытанне антыўрадавых вершаў ён быў арыштаваны і каля месяца сядзеў у віленскай турме. Памёр паэт 15 верасня 1862 года, пахаваны на могілках Роса. На доме вісіць памятная дошка ў яго гонар. У 1920–1930-я гады ў гэтым жа доме размяшчаліся беларускія арганізацыі: Беларускі кааператыўны банк і таварыства «Пчала», а таксама рэдакцыя часопіса «Борць», у якой працавала Зоська Верас (Людвіка Сівіцкая; 1892–1991), віленская беларуская пісьменніца і грамадская дзяячка.

З Катэдральнай плошчы каля помніка князю Гедзіміну можна ўзбрацца на гару і замкавую вежу Гедзіміна. Прыгадаем, што з яе аглядаў горад дзядзька Антось, герой паэмы Якуба Коласа «Новая зямля». Напэўна ж, і сам паэт

узбіраўся на гару, калі прыязджаў у Вільню, працаваў у рэдакцыі «Нашай Нівы».

З Катэдральнай плошчы рушым на праспект Gedimino (Гедзіміна), спынімся каля дома № 2 (раней Георгіеўскі пр-т, 14). Тут знаходзілася прыватная бібліятэка-чытальня Барыса Даніловіча «Веды», у якой у 1908–1909 гадах працаваў бібліятэкарам на абанемце Янка Купала. Пра той час паэт пісаў: «У Вільні я атрымаў месца ў бібліятэцы, аб чым марыў з дзяцінства».

Вежа Гедзіміна

зборнік «На ростані»; мовазнавец, публіцыст, перакладчык Браніслаў Тарашкевіч (1892–1938); паэт, празаік, драматург Міхась Машара (1902–1976). На доме ўстаноўлена памятная дошка на літоўскай і рускай мовах у памяць пра Браніслава Тарашкевіча, які жыў у гэтым доме ў 1924–1926 гадах.

Vilniaus g., 14 (Віленская, 29). Гэты дом быў у 1914–1915 гадах, перад закрыццём у сувязі з падзеямі Першай сусветнай вайны, апошнім адрасам рэдакцыі штотыднёвай беларускай грамадска-палітычнай і літаратурна-мастацкай газеты «Наша Ніва». У той час рэдактарам, а з 1915 года і выдаўцом газеты быў Янка Купала. На доме ёсць мемарыяльная дошка з выявай паэта і надпісам на беларускай і літоўскай мовах. Будынак на Віленскай, 29 згадваецца ў аўтабіяграфічнай апавесці Максіма Гарэцкага «Віленскія камунары».

Vilniaus g., 33 (Віленская, 20). На гэтым месцы быў дом, дзе рэдакцыя газеты «Наша Ніва» знаходзілася з 1908 года. У гэты час там працавалі Аляксандр Уласаў, браты Луцкевічы, Ядвігін Ш., Янка Купала, Вацлаў Ластоўскі, Сяргей Палуян, Язэп Драздовіч. Купала меў тут невялікі пакойчык і 5 рублёў заробку. Займаўся рэдактарскай і перакладчыцкай працай. Дом быў разбураны ў час Другой сусветнай вайны. Цяпер на тым месцы стаіць будынак Міністэрства сувязі Літвы.

Vilniaus g., 41 (Віленская, 8). У 1920-я гады тут месціліся Беларускі кааператыўны банк, Студэнцкі саюз, Беларускае кааператыўнае таварыства «Пчала», рэдакцыя часопісаў «Заранка» і «Саха». У левым крыле дома жыў літаратуразнаўца, гісторык і грамадскі дзеяч Антон Луцкевіч (Антон Навіна).

Лідзія КАЛУЖАНКА
(Заканчэнне будзе)

Вольны ад заняткаў час аддаю складанню вершаў і рэдагаванню беларускай газеты «Наша Ніва». Жыў паэт на кватэры ў настаўніка царкоўна-напрыходскай школы ў раёне Звярынец, непадалёк ад Знаменскай царквы (цяпер вул. Terniotos, 5).

Далей па праспекце Гедзіміна знаходзіцца Лукішская плошча, на якой мемарыяльны знак сведчыць, што тут у 1864 годзе быў пакараны смерцю Кастусь Каліноўскі. Побач знаходзіцца славутая Лукішская турма, у якой у 1921–1939 гадах былі зняволены многія беларускія дзеячы.

Калі па праспекце Гедзіміна вярнуцца да дзіцячага ўніверсітэта і павярнуць за ім направа, на вуліцу Vilniaus (Віленскую), то можна наведаць многія мясціны, звязаныя з беларускім культурным жыццём 1910–1930-х гадоў.

Vilniaus g., 12 (Віленская, 37). У гэтым доме ў 1920-я гады размяшчаўся цэнтр беларускага грамадска-культурнага жыцця. Тут былі сядзібы ТБШ, Беларускага студэнцкага саюза, рэдакцыі беларускіх газет, дзіцячай «Заранкі», «Беларускай борці». Тут жылі фалькларыст, педагог і кампазітар Антон Грыневіч (1877–1937); мастак Язэп Драздовіч (1888–1954); паэт, перакладчык, публіцыст Уладзімір Жылка (1900–1933), які выдаў у Вільні паэму «Уяўленне» і

Віленская акадэмія

(Заканчэнне.
Пачатак у № 46)

Наша меркаванне, вялікі князь Гедзімін мог мець, апрача мае-статнай пячаткі, другую пячатку. Раз пячаткамі з эмблемай рыцар-князь на кані карысталіся князі Аляксандар Цьвярскі ў Пскове, а Нарымунт-Глеб у Ноўгарадзе і ў Полацку, можна цвёрда сцвярджаць, што вялікі князь Гедзімін меў аналагічную пячатку.

Не яму ўводзілі форму і змест пячаткі, ня ён пераймаў у сваіх васалаў, а сам Гедзімін адшчодрываўся, выдаваў ім свае веды, вопыт, настаўленні, парадкі.

Атрымаў Гедзімін такую пячатку ў спадчыну ад вялікага князя Віцены (1295–1316), бо Віцень: «измысли себе герб и всему князству Литовскому печать: рыцер збройны на коне з мечом...». Не измысліў Віцень, а ўзяў з апалчэнскай, народнай і вайскавай традыцыі. На пустым месцы нішто не нараджаецца, нельга измыслиць неіснаўнае на практыцы і ў словах, дасюль няўжытковае.

Гэтая спадчынная пячатка розніла, своеасабліва, узвышала вялікага князя Гедзіміна і ВКЛ, ягоныя сыны ня мелі права ўжываць эмблему рыцар-князь на кані, Пагоню, без дазволу вялікага князя.

Сын ягоны Альгерд пасля сьмерці Гедзіміна, з згодаю Кейстута, брата свайго, стаўся вялікім князем і прывесіў пячатку з эмблемай рыцара-князя на кані з мячом да мірнага трактату з польскім каралём Казімерам у 1366 годзе. Пры трактаце, апрача пячаткі Альгерда, была пячатка князя Кейстута, з эмблемай пешага рыцара-князя з мячом і шчытом. Хаця браты супольна кіравалі дзяржавай, Вялікім Княствам Літоўскім, яны мелі розныя пячаткі. Дакумэнт перахоўваўся ў польскім дзяржаўным архіве, і Тадэвуш Чацкі (1765–1813) бачыў яго і распазнаў пячатку. Праз некалькі год пазьней, калі Адам Нарушэвіч (1733–1796) аглядаў дакумэнт, то заўважыў, што пячатка Алгерда скрышылася.

Мусім заўважыць, нікога канкрэтна не абвіняючы, занадта шмат задаўнейшых дакумэнтаў у польскіх архівах і цэнтрах прапала, скрышылася, згінула, і чамусьці збальшыня крывіцка-літоўска-беларускія. Нашмат даўнейшыя польскія ацалелі, а з нашага краёўства, выгадныя беларусам, якраз чамусьці і церпяць. Усе адно як і на Маскаўшчызне.

Ягайла з спадчыннасьці стаўся вялікім князем. Разам з князем Кейстутам 29-га верасня 1379 года заключылі дагавор з крыжацім магістрам Вінрыкам. Да дагавору прывесілі пячатку. На пячатцы вялікага князя Ягайлы эмблема рыцар-князь на кані з мячом, а на пячатцы троекага князя Кейстута – эмблема

пешага рыцара-князя з шчытом і мячом. У хуткім часе, прыблізна ў 1382 годзе, узьнікла непаразуменьне паміж вялікім князем Ягайлам і князем троекім Кейстутам. Гэтае непаразуменьне закончылася трагічна, князь Кейстут і ягоны сын Вітаўт былі схопленыя і пасаджаныя ў Крэўскі замак, дзе Кейстута слугі хітрамондрага недальнабачанца Ягайлы закатавалі, а фатумнаму Вітаўту пашчасьціла ўцячы.

Вітаўт вырашыў змагацца з князем Ягайлам. Уцёк да крыжакоў ад ласкавых абдымкаў брата Ягайлы (Кейстут – дзядзька Ягайлы). 30 студзеня 1384 году да крыжацкай умовы прывесіў пячатку з эмблемай рыцар-князь на кані з шырока размахнутым уверсе мячом.

Князь Воін сузіраў велічны Сафійскі сабор, збудаваны князем Усяславам, дзесяткі мураваных цэркваў, манастыры, у іх манахі і манахі ня толькі маліліся, перапісвалі кнігі, але і апекаваліся хворымі і сіратамі – дзяцьмі.

У слаўнай бібліятэцы Сафійскага сабору князь і памататыя магі прачытаць паэму «Слова пра паход Ігаравы», у ёй заслужана праслаўляўся легендарны полацкі князь Усяслаў Брачыславаў, якога людзі звалі – Чарадзеям.

На нашу думку, князь Воін усьведамляў слаўную гісторыю крывіцкай зямлі, Полацка і яго культурны ўзровень, прапанаваў вялікаму князю Віцень, свайму бацьку, зрабіць пячатку з эмблемай полацкага князя Усяслава (вершнік на кані, шабля над шаломам). Такім чынам прымацоўваўся Полацка да панёманскага Наваградка, які пачынаў узыходзіць як новая сталіца Вялікага Княства Літоўскага. Вялікі князь Віцень паслухаўся разумнай парады сына, ацаніў яе глыбокую сутнасьць, згадзіўся рэалізаваць ідэю Воіна.

Раз дваюрадныя браты Ягайла і Вітаўт памірыліся, князь Вітаўт уцёк ад крыжакоў, таксама не жадаў, не мог здаляцца ад звычайнага зямлі крывіцкай, Вітаўт прывесіў пячатку з эмблемай рыцар-князь на кані з мячом на тры толькі да крыжацкай умовы, але да дакумэнту пра Крэўскую вуню.

Гэта сьведчыла аб прызнанні права, што ўнуку вялікага князя Гедзіміна могуць ўжываць пячатку з эмблемай рыцар-князь на кані з мячом. А паколькі

Вітаўт на пячатцы затытулаваў сябе князем троекім і прывесіў пячатку да Крэўскага акту, то вялікі князь Ягайла бязсумніўна вярнуў князю Вітаўту бацькавыя Кейстутавыя Трокі. Калі-б інакш было, Вітаўту не дазволілі-б прывесіць пячатку да Крэўскага акту.

ем, сталася гэта не прыпадкова. Маці караля Ягайлы – Юльяна, дачка князя Аляксандра Цьвярскога, была праваслаўнай. Сам Ягайла ў маладосьці хрышчаны праваслаўным, меў імя Якаў. У Полацку знаходзілася рэліквія – крыж зь сьвятымі мошчамі, шанаванымі ня адно праваслаўнай царквой, але таксама моцна пашанотнымі царквой каталіцкай. Крыж быў зроблены ў 1161 годзе стараннем выславутай князёўны-манашкі Еўфрасіньні. Сама Еўфрасіньня прызнаецца сьвятой праваслаўнай і каталіцкай царквамі. Таму польская каталіцкая епархія супраціву не рабіла.

За караля і вялікага князя Ягайлы збройны рыцар-князь на кані з мячом атрымаў шчыт зь Еўфрасіньнеўсім крыжам і стаўся гэрбам Вялікага Княства Літоўскага. Крышку пазьней гэрб гэты атрымаў назой «Пагоня», «Пагонь», «Пагоньчык».

Гэта яна векавечна славіць і даўніць нашчадкаў, гэта яна нашмат старажытней за гэрбы і пячаткі большасці нарманцкіх, кельцкіх, шатланцкіх, тым болей маскавіцкіх пячаткаў плямёнаў і народаў.

Нашая крывіцкая, літоўская (не летувіская), беларуская «Пагоня» годна займае ў сусветнай геральдычнай дынастычнасці пятае-восьмае месца. Роўная лепшым з лепшых, нашмат пераўзыйшла радавітасцю, даўніною, славатасцю дарагія мне гэрбы і сьцягі Амэрыкаў (ЗША, Канады), Аўстраліі.

Колькі ў дзяржавы было ў прошласці, столькі будзе. Даўніна, як розум і дух, аснова інтэлекту і дзяржавы. Даўніна крэпіць усё, як розум вучыць мускулы, накіроўвае іх. Зьмяняць даўніну, маладзіць яе – горшыць будучыню.

Зь пячаткамі князёў Воіна, Віцены, Гедзіміна, Ягайлы, Аляксандра Цьвярскога не могуць і блізка параўноўвацца пячаткі большасці ўтвораных за апошнія 2–3 стагоддзі дзяржаваў Азіі, Амэрыкі, Афрыкі, Эўропы.

Міхась БЕЛЯМУК,
г. Кліўленд, ЗША

Ад рэдакцыі.

Міхась Белямук прыклаў спіс выкарыстанай пры напісанні артыкула літаратурны: «Пскоўскія летапісы», «Наўгародскія летапісы», «Полацкія граматы XIII – пачатку XVI стст.», манаграфіі У. Яніна, С. Бялецкага і іншае, што стварае ўнушальны навуковы апарат дадзенага матэрыялу.

Пячатка князя Аляксандра Цьверскага і пячаткі князёў Гедзімінавых

Пячатка караля Ягайлы, 1386 г.

Пасля каранацыі вялікага князя Ягайлы ў Кракаве 4 сакавіка 1386 году ад князя Вітаўта падтуркваныя палкамі ягайлаўцы Трокі адабралі. Пакінулі яму Горадню, прымуслі зрабіць новую пячатку з той самай эмблемай, але інакшай тытулятурай:

«+ S. VITOLDI. DVCIS. LITWANIE. ET. DEI. GRODEN».

Калі Гедзімінавічы пачалі карыстацца пячаткай з эмблемай рыцар-князь на кані з мячом, то кароль Ягайла зрабіў сабе мае-статную пячатку з шасцю гэрбамі правінцыяў каралеўства Польшчы і гэрбам Вялікага Княства Літоўскага. Гэтую пячатку прывесіў да прывілея каталіцкім пралатам і баронам польскага каралеўства ў 1386 годзе.

На гэтай мае-статнай пячатцы шмат годнага ўвагі.

Пячаткі князя Вітаўта: 1384 г. (злева) і 1386 г.

Ранейшыя пячаткі з эмблемай рыцар-князь на кані з мячом шчыта ня мелі. Цяпер эмблема рыцар-князь на кані атрымала шчыт з праваслаўным шасціканцовым крыжам. Мы мярку-

Пячаткі Ягайлы (1379 г.) і Кейстута (1379 г.)

Такая-ж эмблема была на пячатках князя Аляксандра Цьверскага, князя Нарымунта-Глеба, на пячатках вялікіх князёў Гедзіміна, Альгерда, Ягайлы. На пячатцы князя Вітаўта быў надпіс:

«+ SIGILVM WITAWT DVCIS TRACKEN».

Але як зьявілася эмблема рыцар-князь на кані з мячом уверсе, каго яна сымбалізавала? Вернемся ў часы, калі ў Полацку княжыў Воін, які зь меркаваньяў адных дасьледчыкаў – брат Віцены, паводле другіх – сын Віцены.

Полацкае княства ў час княжанья Воіна было незалежным. Палачанцы ганарыліся незалежным даўнім вечам, 300-гадовай дастойнай гісторыяй, сваім слаўным князем Усяславам Брачыславым, усім вядомай

Хатні кансерватызм і праблемы аб'яднання беларусаў у супольнасць у межах Расіі

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 2)

Увогуле, у Расіі я падзяляю ўсе нацыянальна-культурныя аб'яднанні на чатыры групы.

Першая – умоўна назавем іх «метрапольныя» – тыя, якім добра і стала дапамагаюць іх дзяржавы. У Іркуцку да такіх НКА належаць літоўскі, польскі, нямецкі, фінскі, яўрэйскі цэнтры. Гэтым аб'яднанням выдзяляюцца грошы з метраполій на розныя праграмы і нават проста на развіццё. Вось прыклад. Літоўцаў у нас у вобласці паводле апошняга перапісу 2002 года – блізу 1600 чалавек. Але ў іх ёсць сваё консульства (праўда, ганаровае).

І праз яго ідзе фінансаванне Цэнтра літоўскай культуры «Швітурыс» («Маяк»). Даходзіць да смешнага. У студзені гэтага года да мяне прыходзіць старшыня Літоўскага цэнтра: «Алег, дапамажы. Нам Літва выдзяляе 500 000 расійскіх рублёў на развіццё на 2009 год. А я не ведаю, куды іх падзець? Што з імі рабіць? У цябе такі вялікі вопыт. Можна, параіш што? А то ж у канцы года мне трэба рабіць за іх справаздачу».

Шчыра кажу: такая здасць мяне апанавала, што ледзь стрымаўся. Альбо іншы прыклад з тымі ж літоўцамі.

У траўні Літоўскі цэнтр і іх ганаровы консул дае шырокую абвестку, што яны будуць святкаваць 1000-годдзе літоўскай дзяржаўнасці. Таму запрашаюць усіх, але па спецыяльным білетам, на вечарыну і банкет. І што вы думаеце, сабралася амаль уся іркуцкая эліта. Прышлі і дэпутаты, і чыноўнікі, і навукоўцы, і культурны дзеячы.

І вось усім ім «распавялі» пра мую гісторыю літоўскага народа і гісторыю іх дзяржавы ВКЛ. Даходзіла да зусім смешнага. Адна бібліятэкарка (руская, але ёй далі даручэнне) распавядала пра літоўскіх пісьменнікаў. І першым знакамітым на ўвесь свет літоўскім паэтам называе... Адама Міцкевіча, які нарадзіўся па яе словах... «у Літоўскай губерні». Дзе менавіта – не ўдакладнялася. Другая выступаюца (татарка, але ёй таксама далі даручэнне) распавядала пра «літоўскіх татараў». Пры гэтым у яе дакладзе прагучала, што літоўскія татары дагэтуль захавалі сваю веру і маюць мячэці. Самая буйная ў Відзах... І хуценька правоміла: «Праўда, цяпер гэта тэрыторыя Беларусі». Прагучала гэта так, што можна было падумаць: беларусы захапілі літоўскія Відзы.

На гэтым мерапрыемстве выступіў і я. Як змог, расставіў некаторыя акцэнтны. Але мне далі слова ў канцы, пры гэтым папярэдзіўшы, што часу засталася мала, і банкет стыне. Таму шмат казачь не атрымалася. Праўда, я потым напісаў артыкул «Сучасны літовец і гістарыч-

ны літвін – ці ёсць розніца». Гэты артыкул надрукаваны ў «Маланцы» і ў прэстыжным каляровым іркуцкім часопісе «Иркутские кулуары», які чытае ўся наша мясцовая эліта.

Гэтыя прыклады добра ілюструюць мэтанакіраваную працу Літоўскай дзяржавы і яе падтрымку Літоўскага цэнтра ў Прыбайкалі. Нагадаю, што літоўцамі запісаліся па перапісе толькі 1600 чалавек. Беларусу жа тут жыве каля 50 000 тысяч чалавек. Але мы не маем вобласці свайго консульства, мы не маем ніякай падтрымкі з боку сваёй дзяржавы.

Другая група НКА – назавем іх «міграцыйныя» – гэта тыя, якія ў большай ступені займаюцца падтрымкай сваіх працоўных мігрантаў. Да такіх у Іркуцку належаць таджыкі, кіргізы, афганцы, азербайджанцы, армяне, узбекі, кітайцы і інш.

Яны мала праводзяць культурніцкіх мерапрыемстваў. Іх галоўная задача – дапамагчы працаўнікам. І яны гэта паспяхова робяць.

Трэцяя група НКА – назавем іх «дзяржаўныя» – гэта Цэнтр бурацкай культуры і Цэнтр рускай культуры. Яны маюць стаўкі. У іх працуюць прафесіяналы, якія на вызва-

ленцаў, якія трапілі да нас, прыйшлі ў актыў, ужо не шкадуць ні сваіх грошай, ні свайго часу, ні свайго здароўя на карысць беларускага культурнага адраджэння. Я вельмі ўдзячны ўсім сваім папалчнікам за іх самаахвярнасць. Асабліва тым, хто сёння прысутнічае на гэтым форуме:

Дажынкi ў беларускай вёсцы Тургенеўка

Вользе Галанавай, Алене Сіпаковай, Васілю Ракіту, Наташы Бакуновіч.

Наша суполка сёння мае 11 аддзяленняў па Іркуцкай вобласці, 17 творчых калектываў. Мы працуем па 20 накірунках. Пры ІТБК ствараюцца самастойныя юрыдычныя адзінкі – мясцовыя нацыянальна-культурныя аўтаномія «Беларусы Чарамхова» і маладзёвы клуб «Крывічы». Мы выдаем свой бюлетэнь, праводзім абласны фест-конкурс «Гучы, гоман беларускі» і шмат праводзім іншых цікавых мерапрыемстваў.

Але пры гэтым з 50 000 беларусаў прыбайкалля ў нашу суполку ўвайшлі толькі каля 1 000 чалавек, толькі 2%. І гэта пры ўмове вельмі актыўнай 13-гадовай працы ІТБК.

Я задаваў сабе пытанне: «Чаму беларусы ў Расіі вельмі неахвотна аб'ядноўваюцца ў сваю нацыянальную супольнасць?» А потым да мяне дайшло. Я гэта называю агулам «хатні кансерватызм».

Але ён складаецца з некалькіх частак.

1. Самаідэнтыфікацыя (не ўсе беларусы ведаюць, што яны беларусы).

Вось адзін яскравы прыклад з маёй этнаграфічнай вандрожкі па беларускіх вёсках Прыбайкалля. У вёсцы Тарнопаль, якая ўзнікла ў 1937 годзе, я размаўляў з цёткай Дусяй Заікінай, якой было болей за 60 гадоў. На маё пытанне, ці шмат тут жыве беларусаў, адказала (даслоўна):

– У нас цяпер ужо пашці ўсе рускія, вось сястра мая, дык яна была беларуска, а я і то ўжо руская.

– Дык яна што, не родная Вам сястра? – пытаюся.

– Не, родная.

– Дык як тады, атрымалася, Ваша сястра родная – беларуска, а Вы асабіста не?

– Ну яна ж нарадзілася яшчэ ў Беларусі ў Калядзічах, дзе та, Кажуць, пад Гомляй, а я ж ужо нарадзілася тут, у Сібіры.

– Але па крыві Вы ж, мусіць, усё ж такі таксама беларуска.

– (Пасля некаторага роздуму) Па крыві, можа, і беларуска, але ж у нашпарце запісана, што руская. Я ж тут нарадзілася...

2. Самаізаляцыя (я беларус, але пра гэта лепш не згадваць, і увогуле, мне і аднаму добра ў сваёй хаце).

3. Сарамлівасць (я беларус, але мая мова ды культура нязначныя, ды і жыву я ў Расіі, дык што ўжо тут...).

4. Недасведчанасць (я беларус, мова і культура мае значныя, але асабіста я нічога пра гэта не ведаю, дык лепш і не ўзгадваць).

5. Савецкая інтэрнацыянальная/прарасійская/адуканасць (мы, можа, і беларусы, аднак наш народ рускі).

6. Адсутнасць Бацькаўшчыны (я беларус, але каму я патрэбен).

7. Кепская праца актыўна ІТБК з магчымымі сябрамі таварыства (гэта не значыць, што мы кепскія, але ніхто ў нас не мае вызваленай пасады, што замінае штодзённай працы на карысць ІТБК).

– У нас цяпер ужо пашці ўсе рускія, вось сястра мая, дык яна была беларуска, а я і то ўжо руская

Пачатку мне было крыўдна за беларусаў, а цяпер я ганаруся сваім народам. Бо калі паглядзець нашу гісторыю, то што мы ўбачым? Усе значныя войны праходзілі праз Беларусь. На гэтых войнах гінулі лепшыя, найбольш патрыятычныя. Заставаліся жывымі толькі «прыстасаванцы». Больш за тое, наша Радзіма была пад палітычным, эканамічным, культурным уплывам нашых суседзяў. Як можна было выстаяць? Колькі мы ведаем асіміляваных, зніклых народаў! Але нашыя продкі выстаялі! Дзякуючы сваёй упартасці і свайму кансерватызму яны захавалі для нас нашу мову, нашу традыцыю, нашу гісторыю!

Цяпер прыйшоў наш час. Наше пакаленне, у прыватнасці мае, не ведае, што такое вайна. А як вядома, кожнае пакаленне нараджае сваіх герояў. Нашыя героі тут, сярод нас. Дык ці зможам мы адрадыць беларускі рух? Мы проста абавязаныя гэта зрабіць!

Увогуле, нам, у тым ліку і дзяржаўным органам, трэба знайсці адказ на пытанне: «Каго вы жадаеце выхаваць у Беларусі?»

Бо ёсць вялікая розніца – жыхар Беларусі і шчыры патрыёт Беларусі! Жыхар Беларусі не будзе размаўляць на беларускай мове, не будзе адстойваць нашу гістарычную спадчыну, не будзе за мяжой годна казаць: «Я – беларус!» Не будзе абараняць інтэрэсы сваёй краіны.

Але ўсё гэта самаахвярна будзе рабіць шчыры беларускі патрыёт!

Дык каго вы жадаеце ўбачыць у выніку? Да чаго імкнецца беларуская інтэлігенцыя і да чаго імкнецца дзяржаўная ўлада? Ці ў адным накірунку гэтыя намаганні?

І яшчэ адна заўвага. Вось я прыязджаю ў Беларусь і пераходжу на беларускую мову. Размаўляю паўсюль і з усімі. Бываюць розныя здарэнні, але зараз я пра іх не буду казаць. Галоўнае, што я паказваю тэтайшым жыхарам, што ёсць яшчэ беларуская мова на вуліцы. І, самае цікавае, што апошнім часам мне адказваюць таксама на беларускай мове.

Але мясцовыя беларускія патрыёты (можа, не ўсе, але я ведаю многіх) між сабой размаўляюць па-беларуску, але з народамі на вуліцы толькі па-руску.

Я вось не разумею: гэта вы што, не давяраеце свайму народу? Альбо пагарджаеце ім? Альбо баіцеся размаўляць па-беларуску?

А вось уявіце, што ўсе беларускія патрыёты выйдучь на вуліцу і пачнуць гаманіць з чужымі людзьмі па-беларуску! Дык, можа, гэта стане новай моднай хваляй?

Зараз некалькі прапаноў для нашага далейшага беларускага руху.

Я пазнаёміўся з праектам закона аб суайчынніках і планам працы ЗБС на наступны перыяд. Гэта ўсё я ўхваляю і прапаноўваю:

● правесці ў Беларусі сумесна з дзяржаўнымі органамі Фэст беларускіх гуртоў замежжа;

● стварыць пры ўрадзе Беларусі Міністэрства па ўзаемадзеянні з беларускай дыяспарай;

● ствараць рэсурсныя цэнтры ЗБС сумесна з дзяржавай на базе дыяспары;

● ЗБС праводзіць грантавую палітыку – шукаць буйных грантадаўцаў і драбніц вялікіх гранты для супалак за мяжой;

● дзяржаве вярнуць ільготы для дзяцей-беларусаў Расіі пры паступленні ў ВНУ Беларусі, пры ўмове хадайніцтва беларускай суполкі;

● правесці асобны Маладзёвы Сход – «Нашчадкі беларускага народа»;

● падрыхтаваць і правесці ў 2010 годзе навуковую канферэнцыю (100 год Сталыпінскаму перасяленню беларусаў у Сібір).

● ЗБС «Бацькаўшчына» ўзяць на сябе ініцыятыву выдаць падручнікі па беларускай мове і гісторыі беларускага народа для беларускай моладзі і дзяцей замежжа, у прыватнасці, для расійскіх беларусаў.

Спадзяюся, што наш беларускі рух будзе набіраць моц. І будзе заўжды жыць беларускі народ! І будзе жыць Беларусь! Жыве Беларусь!

Алег РУДАКОЎ

У лютым 1944 г. быў вызвалены г. Рагачоў. Гэтым была перарэзаная важная для нямецкіх войскаў чыгуначная лінія Жлобін-Магілёў. І самае важнае – быў захоплены плацдарм на рацэ Друць. Першая спроба захапіць плацдарм непасрэдна каля Рагачова была няўдалай. Другі батальён нашага 339-га гвардзейскага стралковага палка паспяхова авалодаў першай траншэяй і ўварваўся ў другую лінію абароны. Але сілы былі далёка няроўныя. Вораг адрэзаў батальён па першай траншэі, салдаты аказаліся ў акружэнні. Дапамагчы было немагчыма, хоць камандаванне дывізіі і спрабавала гэта зрабіць: шырокая пойма ракі Друць поўнаасцю абстрэльвалася з правага берага.

Сувязь па радыё забяспечваў радавы Пятроў. Апошняя яго паведамленне было пра тое, што забіты камандзір батальёна, апошнімі словамі: «Вяду агонь у траншэі».

Увесь асабовы склад 2-га батальёна загінуў. Але ўсё ж плацдарм быў захоплены за Друць у раёне вёсак Канапліцы і Верычаў. Плацдарм быў невялікі: 3 км у глыбіню і 5 км па фронце.

Немцы добра разумелі значэнне гэтага плацдарма для нашага фронту і не раз прымалі рашучыя меры, каб яго ліквідаваць.

І сакавіка пасля моцнай артпадрахтоўкі вораг пачаў атакі – тры ўдзень і дзве ўначы. Усе яны з вялікімі стратамі былі адбітыя. Каля вёскі Верычаў яны ўварваліся ў нашу першую траншэю, але ў рукапашнай схватцы былі выбітыя, пакінуўшы 83 чалавекі забітымі і параненымі.

Увесь наступны дзень гітлераўцы бесперапынна абстрэльвалі агнём артылерыі плацдарм і пераправу, «юнгерсы» абрушвалі на гэты раён свой бомбавы груз. Раніцай немцы правялі разведку

Баі за Ціхінічы Успаміны ветэрана

Кузьма Клімаў

боем, у якой удзельнічалі два батальёны пяхоты з танкамі. Яны разлічвалі, што нашае войска не вытрымае такой артылерыйскай і авіяцыйнай падрыхтоўкі і пакіне плацдарм. Але і гэтую атаку мы адбілі. Вечарам таго ж дня вораг зрабіў асабліва моцную артпадрахтоўку. Потым пайшла пяхота і танкі. Не абагнаўшы нават сваёй пяхоты, танкі ўключылі фары, і на фоне іх святла былі бачныя шчыльныя ланцугі ворагаў. Потым танкі абагналі пяхоту і выключылі фары. Гарматы білі прамой наводкай, артылерыя з-за ракі вяла інтэнсіўны агонь. Гадзіны праз дзве вораг зноў перайшоў у жорсткі наступ, але ўжо з меншай колькасцю танкаў. Калі развіднела, на полі бою былі 16 падбитых танкаў і мноства групаў ворагаў. Плацдарм стаў важным месцам, з якога ў чэрвені 1944 г. пачалася аперацыя «Баграціён». Цяжкія баі вяліся на Ціхініцкім полі: уся

зямля Канапліцаў, Верычава, Ціхінічаў была ўсеяная смертаноснымі металам, перакапаная снарадамі і акапамі.

З лютага па 24 чэрвеня фронт стаяў на зямлі Рагачоўшчыны. Нашы войскі старанна рыхтаваліся да будучых баёў. Пэўна, і немцы рыхтаваліся сустрэць нашае наступленне. Яны разумелі, чаму мы так упарта трымаемся за гэты ўчастак зямлі на беразе Друці. Ваенны савет 3-й арміі генерала А.В. Гарбатава звярнуўся да салдатаў і афіцэраў з заклікам, што прыспеў час граміць фашысцкага зверга. «Наперад, да славы і перамогі!» – заканчваўся заклік.

Перад наступленнем быў дзень адпачынку, а потым усю ноч наша авіяцыя бамбіла нямецкія пазіцыі. Сапёры ўначы зрабілі сотні праходаў у мінных палях і драцяных загародах. 24 чэрвеня 1944 г. пачалася артпадрахтоўка, яе вялі тысячы артылерыйскіх і мінамётных ствалоў. Так пачалося вызваленне Ціхінічаў, так пачалася гістарычная аперацыя «Баграціён».

У першы дзень наступлення на плацдарме войскі прасунуліся ўсяго на 1,5 км, таму што ўсё поле перад другім рубяжом было замінаванае. Другі дзень пачаўся таксама моцнай саракапяціхвіліннай артпадрахтоўкай. Першы дзень наш 339-ты гвардзейскі полк быў у рэзерве, а на другі падышлі апоўдні да вёскі Ціхінічы. Шлях ляжаў праз жыгнёвае поле. Жыта было высокае, выкалалася, і мы, прыгнуўшыся, ішлі менш заўважныя. Аднак хутка поле закончылася, і мы апынуліся пад агнём дзота. Побач са

Герой Савецкага Саюза
капітан Калеснікаў

мною быў мой таварыш-салдат Іван Іванавіч Рабчыкаў з Пензенскай вобласці. Кулямётная чарга цяжка параніла яго. Мы ўпалі, дапаўзлі да жыта, дзе я перавязаў сябра. Пад кулямётным агнём батальён залег, усе адпаўзлі ў жыта. Камандзір роты старшы лейтэнант Логвінаў перадаў па ланцугу загад першаму ўзводу застацца на месцы і па-пластунску рухацца наперад. 2-гі і 3-ці ўзводы атрымалі загад акружыць дзот з тыла і знішчыць яго гранатамі. У гэты час падаспелі і салдаты з

супрацьтанкавымі ружжамі капітана В. Калеснікава. Яны пачалі біць па амбразуры.

Нашыя афіцэры спышаліся, ведаючы, што немцы хутка пойдуць у контратаку. Так яно і здарылася. Але да гэтага дзот быў ліквідаваны.

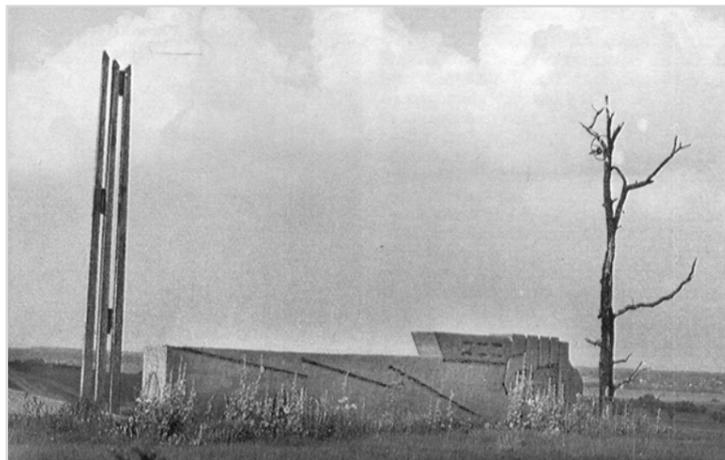
Хутка мы ўброд перайшлі рэчку Добрыцу. Стаяла сухое спякотнае надвор'е і мы адчувалі нават задавальненне.

Вось ужо і пабудовы Ціхінічаў.

Наша рота ішла ў накірунку будынкаў. Праціўнікі імкнуўся не дапусціць нас да гэтых схованак. Праўда, танкаў не было, толькі пяхота. Рота вяла моцны агонь, так што да рукапашнай не дайшло. Наш узвод дасягнуў руінаў спіртзавода. Мы занялі выгядную баявую пазіцыю. Жыхароў у вёсцы не было, яе зруйнавалі і спустошылі. Раніцай мы пачалі наступленне ў бок Жылы, але патрапілі пад артылерыйскі абстрэл. Наперадзе была рака Ола, на якой мы некалькі разоў адбівалі атакі фашыстаў. Рухаліся мы і ўначы. Пакутавалі без вады, бо напоўніць бікляжкі не было калі і дзе. Толькі наперад!

На пяты дзень мы былі ўжо каля Бабруйска.

Кузьма Клімаў

Помнік на месцы абароны плацдарма

Раім

кіраўнікам арганізацый і ўстаноў:

– правяраць супрацьпажарны стан усіх памяшканняў, эвакуацыйных шляхоў і выхадаў;

– упэўніцца ў наяўнасці і належным стане сродкаў пажаратушэння, сувязі і пажарнай аўтаматыкі;

– выправіць усе парушэнні да пачатку мерапрыемстваў.

На час правядзення мерапрыемстваў павінна быць арганізаванае дзяжурства адказных супрацоўнікаў.

З мэтай бяспекі культурнамасавых мерапрыемстваў неабходна:

– задзейнічаць на паверхах не менш двух выхадаў для эвакуацыі людзей;

– эвакуацыйныя выходы з памяшканняў пазначыць светлавымі ўказальнікамі з надпісам «Выход»;

– у памяшканні ўсе крэслы злучыць у рады і трывала замацаваць да падлогі;

– не скарачаць шырыню праходаў паміж радамі і не ставіць дадатковыя месцы.

У памяшканнях, у якіх праводзяцца мерапрыемствы, забараняецца:

– выкарыстоўваць гаручыя матэрыялы, неапрацаваныя вогнезасцерагальнымі рэчывамі, для акустычнай апрацоўкі сценаў і столі;

– захоўваць лёгкія на запаленне і гаручыя вадкасці;

– выкарыстоўваць для афармлення памяшканняў дэкарацыі і сцэнічнае абсталяванне, зробленыя з гаручых і сінтэтычных матэрыялаў;

– выкарыстоўваць адкрыты агонь, хімічныя і піратэхнічныя рэчывы для светлавых эфектаў, якія могуць выклікаць загаранне;

– усталёўваць на вокнах глухія рашоткі, на дзвярах эвакуацыйных выхадаў замкі і іншыя цяжкаадкрываемыя засаўкі.

Напрыканцы мерапрыемстваў адказныя людзі павінны аглядзець усе памяшканні, абястоўчыць электраабсталяванне і упэўніцца ў адсутнасці крыніцаў запалвання.

У выпадку ўзнікнення пажару дзеемні супрацоўнікаў аб'ектаў у першую чаргу павінны быць накіраваныя на забеспячэнне бяспекі людзей, іх эвакуацыю і выратаванне.

Пры выяўленні пажару ці яго прызнакаў неабходна:

– неадкладна паведаміць пра гэта па тэлефоне «101» у пажарную службу;

– задзейнічаць сістэму апаважэння людзей у час пажару;

– прыняць усе магчымыя меры па эвакуацыі людзей, што знаходзяцца ў будынку;

– паведаміць пра пажар кіраўніку аб'екта ці яго намесніку;

– арганізаваць сустрэчу пажарных, пачаць тушыць пажар сродкамі пажаратушэння, якія маюцца.

Вольга ЦЫНКЕВІЧ, інспектар ЦРАНС

Урок патрыятызму

Усё далей у гісторыю адыджаць падзеі Вялікай Айчыннай вайны, усё менш застаецца ў жытых ветэранаў. І вельмі важна захаваць іх у памяці будучых пакаленняў. У гэтым плане выдатную работу зрабіў сябра Саюза пісьменнікаў Беларусі Мікола Леўчанка. Ён падрыхтаваў кнігу мастацка-дакументальных нарысаў аб ураджэнцах Быхаўшчыны, якія са зброяй у руках узняліся на абарону сваёй Радзімы ў крывавае дні гітлераўскага нашэсця.

Кніга пад назвай «Урокі мужества» выйшла ў Мінску, у выдавецтве Віктара Хурсіка. Выданне тыражом 300 экзэмпляраў ажыццэўлена на сродкі Быхаўскага райвыканкама. Яго старшыня Мікалай Кароцін у звароце да чытачоў падкрэсліў, што кніга выдадзена да знамянальнай даты – 65-годдзя Вялікай Перамогі над фашысцкай Германіяй.

Пісьменнік Мікола Леўчанка даў добры прыклад, урок патрыятызму: ніхто не павінен быць забыты з тых, хто, праліваючы сваю кроў, адстаяў для нас свабоду і незалежнасць. З кожным са сваіх герояў, пра якіх вядзецца апавед, Мікола Леўчанка сустракаўся і гутарыў асабіста: паўсотні нарысаў увайшлі ў першы раздзел пад назвай «Страну заслонили собой». Другі раздзел «Созвездие героев» склалі апавяданні пра быхаўчанцаў – Герояў Савецкага Саюза, якіх чатырнаццаць чалавек, а таксама двух поўных кавалераў ордэна Славы. Нарысы дапоўненыя каляровымі здымкамі ўдзельнікаў вайны (раздзел «Под мирным небом»). Сыходзяць з жыцця ветэраны, але дзякуючы пісьменніку Міколу Леўчанку засталіся іх успаміны, іх погляды на падзеі тых вогненых гадоў.

Міхась КАВАЛЁЎ, г. Рагачоў

Каляды Сцэнічны варыянт абраду

За кулісамі чуваць гоман, музыка (граюць некалькі гармонікаў). Шум гэты ўсё набліжаецца. На сцэну з розных бакоў выходзяць шчадроўнікі. Адно нясуць каўбасы, другія аладкі, трэція вядуць казу (пераапрунуты ўдзельнік свята). Гучыць песня:

Ну, ну, ну, казёл,
Паварочвайся, паварочвайся,
не саромейся
Ды вазьмі свечку, палязай на печку.
Ну, ну, ну, казёл, паварочвайся.

Гэтую песню выконваюць хлопцы, а каза ў гэты час падбрыкае, хоча каго-небудзь падчапіць на рогі. Адзін з калядоўшчыкаў пытаецца ў гледачоў:

– А ці можна спяваць, Каляду ўсхваляць?

Гучыць наступная песня:

Прыехала каляда на белым кані.
Яе конічак – ясен месяцчак,
Яе дужачка – ясна зорачка,
Яе пужачка – ясна звёздзачка,
Яе вазочак з тоўстага лядку,
Яе кажухок з белага сняжку.

Раптам на сярэдзіну сцэны зверну падае бот. Гэта гадаюць дзяўчаты. Яны ўтрох бягуць да бота, нікога не заўважаючы, а ўхапіўшы, вядуць яго па падлозе нажом у той бок, куды ён стаіць, і дацягваюць да ног аднога хлопца. Тады падымаюцца, хлопцы смяюцца, дзяўчаты, пакрыўджаныя, ідуць у той бок, адкуль прыйшлі, але юнак забягае ім наперад і просіць не крыўдзіцца ды станцаваць з ім танец «Цярэшка». Гучыць музыка. Юнак (цяпер ён «Цярэшка») пачынае танцаваць. Дзяўчаты таксама кідаюцца ў скокі. Пасля заканчэння танца на сярэдзіну сцэны выходзіць калядоўшчык. У руках ён трымае гаршчок, а пад ім сена на ручніку. Кажа:

– Мароз, мароз – хадзі куццю есці, бо як прыйдзеш на раллю, то крукамі адцягну.

Ставіць куццю на краі сцэны. Усе ўдзельнікі вядуць карагод, стаўшы ў некалькі кругоў, і спяваюць. Каза таксама ўдзельнічае ў карагодзе. Гучыць песня:

Ці дома, дома
Сам пан гаспадар?
Добры вечар.

Сам пан гаспадар?
Ой, калі дома,
Выйдзі паслухай,
Добры вечар.

Выйдзі паслухай,
Выйдзі паслухай,
Што ў бары гудзе,
Добры вечар.

Што ў бары гудзе,
Што ў бары гудзе –
Пчолка-матка ідзе,
Добры вечар.

Пчолка-матка ідзе,
Пчолка-матка ідзе,
І райкі вядзе,
Добры вечар.

І райкі вядзе:
Семяністыя
І медзяністыя,
Добры вечар,
І медзяністыя!

Ідучы ў карагодзе, на апошнім куплеце калядоўшчыкі разыходзяцца ў розныя бакі сцэны. З-за кулісаў чуваць голас:

– А ці можна спяваць,
Ваш дом вялічач?
Ці Валечцы, ці Міколкі,
Ці «вольна» спяваці,
Усю радню ўсхваляці.

(Слова «вольна» ў Столінскім раёне азначала, што можна спяваць

для ўсіх сямейнікаў, калі гаспадары з хаты скажуць «вольна», а калі скажуць «для Валечкі ці Міколкі», то ў песні калядоўшчыкаў павінна быць імя, якое просіць гаспадары).

На сцэне салістка спявае «Узышло, узышло тры месяцы». Пад час яе выканання выходзяць тры хлопцы, якія збіраюцца ў дарогу і едуць, а ў канцы песні яны прыводзяць трох дзяўчынаў, якіх пакахалі:

Узышло, узышло тры месяцы...

Гэй, каляда, каляда!
Тры месяцы, усе тры ясны.

Гэй, каляда, каляда!
Было ў маткі тры сыночкі,
Гэй, каляда, каляда!

Паўставалі, паўмываліся.
Гэй, каляда, каляда!
Паехалі аж на места.

Гэй, каляда, каляда!
А на месце тры таночкі,
Гэй, каляда, каляда!

Тры таночкі, усе дзявочкі:
Гэй, каляда, каляда!
Адзін любіць берасцяначку,
Гэй, каляда, каляда!

Другі любіць кабрыняначку,
Гэй, каляда, каляда!
Трэці любіць камяньчаначку.
Гэй, каляда, каляда!

На сцэну вяртаецца адна купка калядоўшчыкаў з зоркай. Гэта музыкі, яны граюць ціха, пакуль гучаць словы дзвюх вядучых.

Першая: Прыехала каляда
на сінім коніку,

Паставіла коніка ў адрынцы.
Другая: Сама села на куцце
ў пярынцы,

Паставіла дудачку на стаўпе:
Першая: «Грайце, дудачкі,
голасна,

Скачыце, дзевачкі, хораша».

Пад музыку дзяўчаты прытанцоўваюць, выводзячы музыкаў на сярэдзіну сцэны – першага, потым другога, трэцяга... На сцэне з'яўляецца другая купка калядоўшчыкаў. Яны ўсе ў масках. Ідуць з песняй:

Ой, калядачкі, вярніцеся,
На нас, калядоўнікаў, азірніцеся.

Калядоўшчык беларусы Іркушка

Мы ж вас, калядкі,
Дажыдаць будзем,
Шанаваць будзем.
Каб вас, калядак,
Нядзель дзесятка.
А што ранейка –
То сняданнейка.
Што вячэрняя –
Пагулянейка.

На сцэну, падбрыкаючы, выбягае каза. За ёю бяжыць хлопец, які хоча ўхапіць вярхоўку, але падае, усхопліваецца, потым даганяе, хапае за вярхоўку. У гэты час на сцэне з'яўляюцца трэцяя група калядоўшчыкаў і спявае:

Го-го-го каза!

Го-го-го шэрая!

Дзе рогі дзела?

– На соль праела:

Соль дарагая,

Мера скупая.

– Не дыбай, каза,

Крывія ногі,

Не станавіся

Цераз дарогі:

Будзе ехаць пан –

Казу разаб'е!

На табе ляску

Узалёты йсці –

Папіраціся.

– Чорт цябе бяры
Із залётамі:

Ёсць у мяне конь

За варотамі,

Удаліне каза

З казлянятамі,

За гарою воўк

З ваўчанятамі.

Як прыбег ваўчок,

За казу ды ўцёк,

А ваўчаняты

За казлянята...

Дзе каза рогам,

Там жыта стогам.

Дзе каза ступіць,

Там яно кусціць,

Дзе каза нагой,

Там жыта капой.

У час песні яны спяваюць і танцуюць вакол казы.

Вядучы: Каляду адкалядавалі.

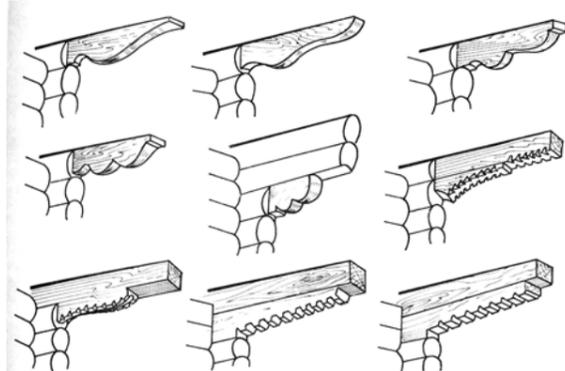
Каўбасаў-сала назбіралі,

З калядою развіталіся.

Гучыць народная музыка. Пачынаюць танцаваць некалькі параў, да іх далучаюцца астатнія. Танец можа быць з прыпеўкамі. Паціху апускаецца заслона, але яшчэ гучаць музыка і песні.

Мікола КОТАЎ, фалькларыст

КАНСОЛЬ – 1) выпушчаныя канцы верхніх вянцоў зруба. Кансолі на падоўжных сценах звычайна рабілі даўжэйшымі, чым на папярочных. Пры пабудове закатам яны разам са сволкамі падтрымлівалі навісі двухсхільнай страхі з боку тарцовага фасада. (Складаўся закат з сволкаў, што абапіраліся на тарцовыя сцены; самы верхні знаходзіўся ў вільчыку.) Пры каркаснай канструкцыі страхі на кансолі мацуюцца дармавес (гарызантальны брусок, аснова

Кансолі ў мураваным (уверсе) і ў драўляным дойлідстве

Малая краязнаўчая энцыклапедыя

(Пачатак у № 1 за 2003 год)

застрэшкаў ніжняй часткі шчыта). Часцей за ўсё бываюць з двух вянцоў, часам ствараецца выпускамі толькі аднаго верхняга вянца – ачэпу. Кансоль трох вянцоў – рэдкая з'ява. Мае і дэкаратыўнае прызначэнне. Прафіліроўка кансолі знізу ўзмацняе эффект яе навісання, стварае выразныя лаканічныя формы. Знізу часам аздаблялі простымі элементамі плоскай разьбы – насечкамі, зарубкамі, елачкай і г.д. Такія формы дэкаратыўнага аздаблення асабліва пашыраныя ў хатах Усходняга Палесся і Падняпроўя; 2) выступ у сцяне ці замураваная адным канцом у сцяну бэлька, якая падтрымлівае карніз, балкон, фігуру, вазу і інш., або для ўстаноўкі на ім скульптураў;

КАНУН – традыцыйная абрадавая страва, з якой пачыналі памінкі. Называлася таксама канон. Яе гатавалі так: у разбаўленую мёдам вадку (сыту) крышылі спецыяльна спечаны прэсны корж, га-

рачыкі (галушкі з прэснага цеста), булку ці абаранкі (паводле народных вераванняў мёд ужывалі для таго, каб памерламу было «соладка на тым свеце»). На Чэрвеншчыне ў канун дадавалі цёрты мак. Першую лыжку адлівалі для нябожчыка. Затым удзельнікі жалобнага стала чэрпалі адну або тры лыжкі кануну з агульнай міскі, перадаючы яе па чарзе адзін аднаму, пасля чаго міску прыбіралі, тушылі памінальную свечку і працягвалі памінкі.

КАНТРАБАС – (ад італьянск. contrabasso) струнны смыковы музычны інструмент вялікага памеру і нізкага гучання. 4 металічныя струны настрайваюцца па квартах. Дыяпазон 4 актавы, пашыраецца пры дапамозе флажалетаў. Інструмент валодае даволі шырокімі тэхнічнымі, тэмбравымі і дынамічнымі магчымасцямі. Гучанне глухаватае, але густое, мяккае, аксамітавае. У Беларусі вядомы з 2-й пал. XVIII ст. (прыдворныя капэлы Гродна, Слоніма, Нясвіжа; захаваліся прозвішчы кантрабасістаў Ф. Янкоўскага, Л. Шышкоўскага,

П. Станкевіча, В. Блажэўскага, Райскага).

У народнай выканальніцкай практыцы да нядаўняга часу выкарыстоўвалася басэтя, блізкая да класічнага кантрабаса паводле функцыі ў ансамблі, а некаторыя асобнікі – таксама паводле памераў і строю. Канцэртны для кантрабасаў пісалі беларускія кампазітары А. Багатыроў, Л. Шлег, П. Падкавыраў, Я. Дзягцярык ды інш.; 2) самая нізкая па гучанні разнавіднасць пэўнага інструмента, напр., кантрабас-цымбалы.

КАНФЕСІЁНЫМЫ – назвы групаў насельніцтва па іх рэлігійнай прыналежнасці (інакш – канфесійная прыналежнасць). Існуюць як назвы з боку іншых канфесійных групаў (напр., іудзеі – людзі, якія вызнаюць іудзейскую веру, мусульмане – іслам ды інш.) і як саманазвы (напр., лютэране, кальвіністы, гугеноты, менаніты – пратэстанты). У XVII – пач. XIX стст. у Расіі ў якасці канфесіёнізму выступала назва «беларусцы», якой часам азначалася уніяцкае насельніцтва Беларусі, Літвы і Украіны. У Беларусі ў канцы XVIII – пач. XX стст. (у заходніх рэгіёнах у 1-й пал. XX ст.) некаторыя групы мясцовага каталіцкага насельніцтва беларускага, літоўскага і інш. паходжання вызначаліся паводле канфесійнай прыналежнасці як палякі, а права слаўныя – як беларусы і рускія.